TARBIYA ORQALI O'QUVCHILARDA MA'NAVIY VA AXLOQIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI VA USULLARI.

Avazbekova Gulzoda Anvarjonovna
University of Business and Science
Pedagogika va psixologiya kafedrasi o'qituvchisi
Ikromova Ruhshonabonu Nazirjon qizi
University of Business and Science
O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarbiya orqali o'quvchilarda ma'naviy, axloqiy qadriyatlarni shakllantirish haqida. Pedagogik mexanizmlari va usullari haqida yoziladi. Maqolada zamonaviy ta'lim muassasalarida sog'lom ma'naviy muhitni shakllantirishda tarbiyaning innovatsion yondashuvi yoritib beriladi.

Аннотация: Данная статья посвящена формированию духовно-нравственных ценностей у студентов посредством образования. Написаны педагогические механизмы и методы. В статье освещается инновационный подход к образованию в формировании здоровой духовной среды в современных образовательных учреждениях.

Abstract: This article is about the formation of spiritual and moral values in students through education. It describes pedagogical mechanisms and methods. The article highlights an innovative approach to education in the formation of a healthy spiritual environment in modern educational institutions.

Kalit so'zlar: Pedagogik mexanizm, ma'naviy va axloqiy qadriyatlarning shakllantirish, zamonaviy ta'lim muassasalari innovatsion yondashuv.

Ключевые слова: Педагогический механизм, формирование духовно-нравственных ценностей, инновационный подход современных

образовательных учреждений.

Keywords: Pedagogical mechanism, formation of spiritual and moral values, innovative approach in modern educational institutions.

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda yosh avlodning ma’naviy-axloqiy tarbiyasiga bo‘lgan ehtiyoj yanada ortib bormoqda. Jamiyat taraqqiyoti nafaqat iqtisodiy va texnologik rivojlanish bilan, balki insonlarning ma’naviy yetukligi, axloqiy madaniyati hamda ijtimoiy mas’uliyati bilan ham belgilanadi. Shu sababli ta’lim tizimida o‘quvchilarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish pedagogikaning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Tarbiya jarayoni orqali o‘quvchilarda insonparvarlik, vatanparvarlik, halollik, mehr-oqibat, bag‘rikenglik, mas’uliyat va mehnatsevarlik kabi fazilatlarni rivojlantirish mumkin. Ayniqsa, maktab yoshidagi bolalarda ma’naviy va axloqiy qadriyatlarni shakllantirish ularning shaxs sifatida kamol topishida muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Ma’naviy va axloqiy qadriyatlar tushunchasi. Ma’naviy qadriyatlar insonning ichki dunyosi, e’tiqodi, dunyoqarashi va ruhiy kamoloti bilan bog‘liq tushunchalarni ifodalaydi. Axloqiy qadriyatlar esa jamiyat tomonidan qabul qilingan xulq-atvor me’yorlari va insonning odob-axloq qoidalariga amal qilishini anglatadi.Sharq mutafakkirlari, jumladan, Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy va Abdulla Avloniy asarlarida yosh avlod tarbiyasi, komil insonni shakllantirish masalalariga katta e’tibor qaratilgan. Ayniqsa, Abdulla Avloniyning “Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat masalasidir” degan fikri tarbiyaning jamiyat taraqqiyotidagi o‘rnini yaqqol ifodalaydi.

Pedagogik mexanizmlar.O‘quvchilarda ma’naviy va axloqiy

qadriyatlarni shakllantirish quyidagi pedagogik mexanizmlar asosida amalga oshiriladi: .

1. Maqsadli tarbiyaviy faoliyat. Tarbiyaviy jarayon aniq maqsad va vazifalar asosida tashkil etilgandagina samarali natija beradi. Pedagog o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishi zarur.

2. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv. Zamonaviy pedagogikada har bir o‘quvchi individual shaxs sifatida qaraladi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim o‘quvchining qiziqishi, ehtiyoji va imkoniyatlarini inobatga olib, unda ijobiy fazilatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

3. Ijtimoiy muhit ta’siri. Oilaviy muhit, maktab jamoasi, do‘stlar va ommaviy axborot vositalari o‘quvchilarning ma’naviy shakllanishida katta rol o‘ynaydi. Shu sababli maktab va oila hamkorligi muhim pedagogik mexanizm hisoblanadi.

4. Namuna va motivatsiya mexanizmi. O‘quvchilar ko‘proq kattalarning xatti-harakatlariga taqlid qiladilar. Pedagog va ota-onaning shaxsiy namunasi o‘quvchilarda axloqiy sifatlarni shakllantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

5. Refleksiya va o‘z-o‘zini baholash. O‘quvchilarning o‘z xatti-harakatlarini tahlil qilishi, yaxshi va yomon odatlarni farqlashi ham ma’naviy tarbiya samaradorligini oshiradi. Bu mexanizm orqali o‘quvchilarda mas’uliyat hissi rivojlanadi.

Ma’naviy va axloqiy qadriyatlarni shakllantirish usullari

Suhbat va munozara usuli. Axloqiy mavzulardagi suhbatlar o‘quvchilarning

fikrlash doirasini kengaytiradi. “Halollik nima?”, “Vatanparvar inson qanday bo‘ladi?” kabi savollar asosida tashkil etilgan munozaralar o‘quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantiradi.

Badiiy adabiyotlardan foydalanish. Badiiy asarlar orqali o‘quvchilarga ezgulik va yomonlik, insoniylik va adolatsizlik kabi tushunchalarni chuqur anglatish mumkin. Alisher Navoiy, Abdulla Qodiriy va Chingiz Aytmatov asarlari bu borada muhim tarbiyaviy ahamiyatga ega.

Rolli o‘yinlar va interfaol metodlar. Interfaol metodlar o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshiradi. Rolli o‘yinlar orqali o‘quvchilar turli hayotiy vaziyatlarni his qiladi va to‘g‘ri qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Rag‘batlantirish usuli. O‘quvchilarning yaxshi xulq-atvorini rag‘batlantirish ularda ijobiy motivatsiyani kuchaytiradi. Maqtov, diplom yoki kichik sovg‘alar orqali ularda o‘ziga ishonch hissi shakllanadi.

Milliy qadriyatlarga asoslangan tadbirlar. Navro‘z, Mustaqillik kuni, Vatan himoyachilari kuni kabi bayram tadbirlari yoshlarning milliy o‘zlikni anglashida va vatanparvarlik ruhida tarbiyalanishida muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar tahlili. Ma’naviy va axloqiy tarbiya masalasi pedagogika tarixida ko‘plab olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Sharq mutafakkirlaridan Abu Nasr Forobiy inson kamolotida axloqiy tarbiyaning o‘rni haqida fikr yuritgan. Unga ko‘ra, komil insonni tarbiyalash jamiyat taraqqiyotining asosiy shartidir. Abu Ali ibn Sino o‘zining pedagogik qarashlarida yoshlarni ilm bilan bir qatorda odob-axloq ruhida tarbiyalash zarurligini ta’kidlagan. Uning fikricha, yaxshi xulq insonning eng katta boyligi hisoblanadi. Abdulla Avloniy “Turkiy

guliston yoxud axloq” asarida axloqiy tarbiyani millat taraqqiyotining muhim omili sifatida baholaydi. Olim tarbiyada oila, maktab va jamiyat hamkorligini alohida ko‘rsatadi. Zamonaviy pedagog olimlardan B. Ziyomuhammedov va N. Egamberdiyeva tadqiqotlarida ma’naviy tarbiyaning innovatsion metodlari yoritilgan. Ularning ishlarida interfaol texnologiyalar, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv va milliy qadriyatlarga asoslangan ta’limning samaradorligi tahlil qilingan. Xorijiy tadqiqotchilar, jumladan, Lawrence Kohlberg axloqiy rivojlanish nazariyasini ishlab chiqqan bo‘lib, unda insonning axloqiy tafakkuri bosqichma-bosqich rivojlanishi ko‘rsatib berilgan. John Dewey esa tarbiyani ijtimoiy tajriba bilan bog‘lagan va amaliy faoliyat orqali axloqiy sifatlarni shakllantirish mumkinligini ta’kidlagan.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ma’naviy va axloqiy tarbiya samaradorligi pedagogning kasbiy mahorati, oilaviy muhit va zamonaviy pedagogik texnologiyalarning uyg‘un qo‘llanishiga bog‘liq.

Xulosa qilib aytganda, o‘quvchilarda ma’naviy va axloqiy qadriyatlarni shakllantirish ta’lim-tarbiya jarayonining ustuvor vazifalaridan biridir. Bu jarayon pedagogik mexanizmlar va zamonaviy usullar asosida tashkil etilganda samarali natija beradi. Ayniqsa, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv, interfaol metodlar, badiiy adabiyotlardan foydalanish va milliy qadriyatlarni targ‘ib qilish yoshlarning ma’naviy kamolotida muhim o‘rin tutadi. Shuningdek, oila, maktab va jamiyat hamkorligini kuchaytirish orqali barkamol, ma’naviy yetuk va axloqan komil avlodni tarbiyalash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Avloniy A. *Turkiy guliston yoxud axloq*. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992.

2. Forobiy A.N. *Fozil odamlar shahri*. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
3. Ibn Sino A.A. *Donishnoma*. – Toshkent: Fan, 1980.
4. Ziyomuhammedov B. *Pedagogika*. – Toshkent: Turon-Iqbol, 2006.
5. Egamberdiyeva N. *Tarbiyaning ijtimoiy-pedagogik asoslari*. – Toshkent, 2010.
6. Kohlberg L. *The Philosophy of Moral Development*. – New York, 1981.
7. Dewey J. *Democracy and Education*. – New York, 1916.
8. Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O‘zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.